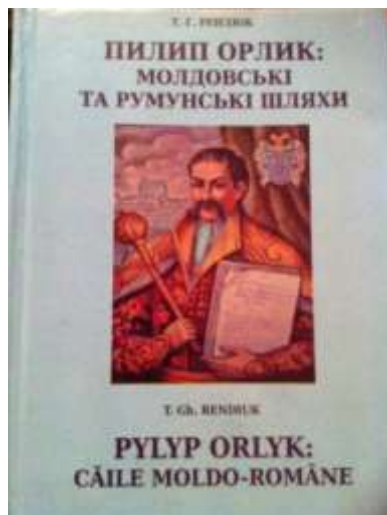




Teofil Gheorghievici Rendiuk, *Pylyp Orlyk: căile moldo-române*, Editura Bukrek, Cernăuți, 2013, 231 p.

Teofil Gheorghievici Rendiuk, doctor în istorie, habilitat, deținător al premiului internațional „Avem aceleași rădăcini”, autor a peste 450 de lucrări de istorie, s-a arătat preocupat, în ultimii ani, de studierea și publicarea biografiilor și cercetărilor asupra activității unor personalități ucrainene, care au luptat pentru câștigarea și menținerea independenței țării lor. A putut s-o facă după data de 24 august 1991, când s-a proclamat independența de stat a Ucrainei și accesul în arhive a devenit liber.

După frumoasa monografie pentalingvă dedicată hatmanului Ivan Mazepa prin prezenta lucrare T. G. Rendiuk s-a oprit asupra altei mari figuri a cazacilor de la începutul secolului al XVIII-lea, Pylyp Orlyk¹.

Despre el se știe că avea un an la 11 decembrie 1673, când tatăl său, Stepan, a murit ca urmare a luptelor din preajma cetății Hotin. Ca urmare, a fost crescut și educat de mama sa, Irina Malachovska, provenită dintr-o familie nobilă lituaniano-bielorusă, practicantă a confesiunii ortodoxe. Pentru a-l educa pe Pylyp, mama sa și-a vândut moșiile. Astfel, a reușit să-l întrețină la studii în Colegiul iezuit din Vilnius și, apoi, în Academia Movileană din Kiev. În ultima instituție, datorită programei de învățământ și bogatei biblioteci, a putut studia istoria Ucrainei și i s-a insuflat spiritul ortodox.

Fiind foarte tânăr, în anul 1699, a intrat în slujba marelui hatman Ivan Mazepa. Treptat, a progresat până a ajuns la rangul de cancelar general, adică cel mai apropiat sfetnic al hatmanului. A fost ajutat să promoveze de cunoașterea a opt limbi de circulație – elina, latina, polona, germana, franceza, rusa, suedeza, bielorusa – și de calitățile lui personale.

¹ Prenumele de Pylyp provine de la Philip; forma Pylyp este o transcriere tipică pronunției ucrainiene.

Tot în tinerețe, în jur de 20 de ani, Pylyp s-a însurat cu Hana Herțik. Cu ea a avut 8 copii. Dintre ei, cel mai mare fiu, Hrihor². Pentru a fost botezat de hatmanul Mazepa și s-a dovedit a fi extrem de atașat de tatăl său. A putut să-și întrețină familia deoarece atât ei, cât și soția sa Hana au dobândit mai multe moșii. Pe una dintre ele, în Starodub, în anul 1708, Pylyp a deschis o mină de extracție a minereului de fier.

Cu toate că era un om foarte bogat, Pylyp s-a alăturat planurilor îndrăznețe, riscante, ale lui Mazepa. Acesta a corespondat cu regele Suediei, Carol XII, cu domnul român Constantin Brâncoveanu, cu principalii săi sfetnici, frații Cantacuzino – Constantin stolnicul și Mihai spătarul, cu patriarhul Ierusalimului, Hrisant Nottaras, precum și cu diverși sleahitici și rude ale regelui Poloniei ca principesa Hanna Dolska, mătușa monarhului. Corespondența pe care o scria direct, o cifra și o expedia prin soli anonimi – de obicei valahi – care nu dădeau de bănuț, l-au adus pe Pylyp în mijlocul vieții politice tumultuoase din Europa de est. A avut norocul să-i cunoască pe frații Teodor și David Corbea, mesagerii lui Constantin vodă Brâncoveanu și ai fraților Cantacuzino. A aflat multe informații de la ei despre politica din Țara Românească, mai stabilă și mai importantă cu Moldova. A avut ghinion. La 27 iunie 1709, lângă localitatea Poltava, țarul Petru I cel Mare a obținut o victorie asupra regelui suedez Carol XII.

Imediat, armata suedeză, însoțită de cea a cazacilor comandați de hatmanul Ivan Mazepa, implicit și de Pylyp Orlyk, s-a refugiat în cetatea otomană Bender, de pe malul fluviului Nistru.

A început o nouă etapă a vieții lui Pylyp Orlyk, cea a exilului. A fost cea mai lungă, mai grea și mai neagră parte a existenței lui.

Încă din noiembrie 1708 țarul Petru I l-a numit hatman, în locul lui Mazepa, pe Ivan Skoropadski. Acesta nu a fost recunoscut de ofițerii și fruntașii cazaci, în special de cei zaporojeni. După lupta dată lângă Poltava, cazacii aflați în exil au decis, la 5 aprilie 1710, să-l aleagă hatman al întregii Ucraine, pe Pylyp Orlyk. A fost o alegere în acord cu căpeteniile cazacilor din Ucraina care nu recunoșteau autoritatea țarului Petru I. Situația a devenit ciudată, căci în Ucraina erau mai mulți hatmani.

Pylyp Orlyk s-a bucurat de cea mai mare autoritate de hatman. Cu toate că era în emigrație, Pylyp Orlyk a fost recunoscut pe plan internațional. La 10 mai 1710 regele Suediei Carol XII i-a acordat o diplomă și, aproximativ la aceeași dată, a fost recunoscut și de seraskierul din Bender, în numele sultanului.

În anul 1710 gândirea politică și juridică a lui Pylyp Orlyk a atins apogeul, ea exprimându-se prin Constituția elaborată de el³. Prin acest act, alcătuit din 16

² Are corespondență cu numele Grigore sau Grégoire.

³ Textul acestui act cu caracter constituțional a fost publicat pentru întâia dată sub titlul Constituția Pylypa Orlyka: original ta ivo istoria. Pidgotuvala Vovk. O. B., în „Arhivi Ukraini”, 2010, Vîpusk 3-4 (269): lipen-verseni, p. 145-166.

articole se cerea independența Ucrainei ortodoxe. Astfel se spera în atragerea și unificarea tuturor cazacilor. Prin caracterul său, actul a fost considerat prima constituție democratică din lume, deși nu a fost aplicată niciodată, iar textul ei a fost oprit să circule de ruși. A fost publicat recent, în anul 1992, textul acestei constituții, publicat și în traducere în limba română de dl. Rendiuk în anexa cărții sale despre Pylyp Orlyk.

Soarta cazacilor în viitor nu a fost bună. Țarii au prevăzut și au realizat dispersarea lor. În anul 1775 țarina Ecaterina a II-a (1762-1796) a deportat o parte dintre cazaci în Delta Dunării, iar puțin apoi, în anul 1813, fiul ei țarul Alexandru I (1800-1825) a exilat o altă parte, în același loc, formându-le sicea în localitatea Dunavățul de Jos.

Pentru Pylyp au urmat ani de peregrinare. A ajuns în București, după mazilirea lui Constantin vodă Brâncoveanu. În oraș, a vizitat Academia Sf. Sava. În legătură cu ea, dl. Rendiuk a greșit când a scris că era o școală slavonă.

Evident, Pylyp Orlyk nu a greșit. El a știut că Academia era o școală grecească, deoarece Mănăstirea Sf. Sava era metoc al Bisericii Sf. Gheorghe Nou, închinată Sf. Munte.

În București, în jurul Mănăstirii Colțea Pylyp Orlyk a găsit o comunitate de cazaci. Aceasta își construise o capelă⁴ unde-și oficia slujbele după ritul ei. Informația este importantă, deoarece ea completează imaginea de mozaic etnic al Bucureștilor la începutul secolului al XVIII-lea.

Din București, Pylyp Orlyk a plecat spre Sublima Poartă. A fost relativ bine primit. Apoi, s-a îndreptat spre statele germane și către Suedia. Din păcate pentru el a ajuns la Stockholm în 1721, adică la trei ani după moartea fostului său protector regele Carol XII.

A revenit pe pământurile românești. A cerut aprobarea să se refugieze la Istanbul. În anul 1722 a primit acordul marelui vizir să se stabilească în orașul Tesalonic. A ținut un jurnal în care a notat cum a parcurs drumul prin Moldova și Dobrogea către Tesalonic. Textul jurnalului său a fost publicat în anexa cărții de dl. Rendiuk, care a folosit traducerea lui P. P. Panaitescu⁵, dar nu a întrebuințat și varianta mai nouă a tălmăcirii, existentă în *Călători străini despre țările române*, vol. IX, îngrijit de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Ed. Academiei Române, București, 1997, p. 136-142.

Pylyp a stat 12 ani, între 1722-1734, la Tesalonic. La revenirea pe pământul românesc a avut o serie de greutăți, provocate în special de sărăcie. A murit în

⁴ În urma discuției cu dl. dr. Gh. Mănușu-Adameșteanu, în prezent șeful Secției de Arheologie din Muzeul de Istorie a Mun. București, pot arăta că cercetările arheologice din zona Mănăstirii Colțea și a fostei Mănăstiri Sf. Sava nu au scos la lumină urme care să indice că acolo ar fi locuit cazaci. Informațiile oferite de Pylyp Orlyk îndeamnă la continuarea și extinderea cercetărilor arheologice în zonă.

⁵ Cf. P. P. Panaitescu, *Călători străini în Țările Române*, București, 1930, p. 153-163, 164-175.

ziua de 24 mai 1742 la Iași. Trupul său a fost îngropat cu cinste în catedrala mitropolitană din Iași.

Fiul său major, Hrihor/Gregor s-a afirmat în Franța. Având calități moștenite a ajuns mareșal și a fost înnobilit cu rangul de conte. A căutat cu tenacitate și obstinație arhiva lui Pylyp. Cu greu a aflat că o parte era depozitată la Istanbul. Cu ajutorul marchizului de Villeneuve, ambasador al Franței la Sublima Poartă, a reușit să o recupereze și s-o aducă în Franța⁶, la B. N. Fr. În amintirea faptelor lui Hrihor Orlyk, un mare aeroport de lângă Paris a căpătat numele de Orly.

Textul cărții este însoțit de două anexe document traduse în limba română, Constituția din anul 1710 și Jurnalul de călătorie dintre anii 1722-1734.

În fine, mai sunt și 32 fotografii, care ilustrează, în oarecare măsură textul scris. Am folosit expresia în oarecare măsură, deoarece unele imagini se referă la altă epocă. Astfel, foto nr.25 redă o casă cu coloane din București, dar de la începutul secolului XX, foto nr. 23 palatul domnesc din București, care, practic, este din secolul al XIX-lea, reprezentând Casa Golescu.

În final, pentru ansamblu, trebuie să-l felicit pe dl. Teofil G. Rendiuk pentru text, care, în cazul de față este însoțit și de valoroase note. Ele ne pun în contact cu bibliografia internațională, făcând lucrarea și mai atractivă.

⁶ La 4 iulie 1756, Hrihor i-a scris marchizului de Villeneuve, aflând că arhiva se găsea la un negustor din Istanbul.